

EDİRNE'DE MİMARÎ ESERLERİMİZDEKİ TABİİ ÇİÇEK SÜSLEMELERİ HAKKINDA

Ord. Prof. Dr. SÜHEYL ÜNVER
Tıp Tarihi Enstitüsü Müdürü

1962 de 600. fetih yılını idrâk edecek olan E d i r n e m i zdeki küçük ve büyük âbidevî eserler, varlıklı devlet ve hükûmet adamları ile eski zenginlerin ve hattâ varlıklı orta hallilerin kurduğu vakıf binalardır. Bunlar camiler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, sebillerdir. Bugün ayakta duranları ile, zamanın ve bizim anlayışsızlıklarımızdan kaldırılanlarında kullanılan malzeme tabiatıyla taştır.

Her gittikleri yere ince hislerini de beraber göçüren T ü r kler, ruhlarında saklı güzellik duygularıyla yaptıkları bu eserleri, memleketimizde XIII. asırdan beri gelişerek tamamen millileşen tezyinî unsurlarımızla süslemişlerdir. XIV. asırdaki yapıların üzerinde, anavatanda en göze görünen ve bugün iftiharımızı mucip olan şekillerini görüyoruz. XV. asırda R u m e l i 'ye geçince, bu usulde çalışan tezyinat ustalarımız da E d i r n e 'de bu esastan gelen ilk ve olgun eserlerini vermişlerdir. Bunları E d i r n e şehri medeniyetimizin kurucusu ince ruhlu İkinci S u l t a n M u r a d 'ın Ü ç Ş e r e f e l i camii şadırvanında ve M u r a d i y e M e v l e v i h a n e s i nde görmekteyiz.

E d i r n e 'deki tezyinatımızın ana âbideleri bu ikisidir. Hükümdarın yakın çevrelerindeki zevat da adetâ ilhamlarını bu hârîka âbidelerden alarak bugünkü E d i r n e 'nin çizilen ana hatları üzerinde kurulan şehre adetâ gökyüzünden yeryüzüne inen yıldızlar gibi eserler ser-

mişlerdir. Mevcut olanlar ile yok edilenlerin oradan buradan toplanan kalıntılarında bunu görüyoruz. İnsanlar nasıl birbirinden doğarsa, asırlar da tekâmül adımları ile bir evvelkinden doğar. İşte E d i r n e m i zde sonraki asırlarda saraylar ve diğer umumî âbidelerin bilhassa ibâdete ait olanları ve halkın ince hislerini geliştirmek için yapılan büyük ve onlara göre küçük ebatta binalarımız böyle süslenmiştir.

Bu suretle E d i r n e m i z adetâ yer yer tabîî büyüklükleriyle açılmış birer süsleme müzemiz haline gelmiştir. Bu süslemeleri M u r a d i y e 'de, Ü ç Ş e r e f e l i 'de, gözümüz önüne bir pırlanta gibi serilen S e l i m i y e 'de ve ince zevklerimizle bezenmiş saraylarının en göze çarpan yerlerinde buluyoruz. Bunların çoğunu, bilhassa saraylardakileri ve eski konak ve odalarda bulunanları kaybetmişiz. Fakat çeşmeler ile bazı cami ve meşcitlerin iç ve dışlarında, mezar taşlarımızda tesirleri ile karşılaşılıyor.

Bu süslemeler yalnız âbide ve binalar üzerinde kalmamış, A n a d o l u B e y l i k l e r i zamanında diğer şehirlerimizle K o n y a ve B u r s a 'da olduğu gibi, en esash üçüncü mektebini E d i r n e 'de kuran tezyinat san'at-kârlarımızın himmetiyle yazma kitapların hemen her çeşidine girmiştir.

E d i r n e 'ye giderek belli başlı âbidelerimizden M u r a d i y e, Ü ç Ş e r e f e l i ve S e l i m i y e 'de san'atımız inceliklerini göremiyenler de yazma

kitaplarımızın bu esaslardan gelen güzellikleri ile dolu sayfeleri ve kapları ile E d i r n e dışında karşılaşıyorlar. Şunu demek istiyoruz ki bu bitmez tükenmez yerli güzellikler birbirini kovalayan asırlarımızda, müstesna tesirlerine devam etmiş ve en güzel örneklerini vermiştir. Bunlar E d i r n e emizin çoğu maalesef metrük mezarlıklarında, İ s t a n b u l'un müze ve kütüphanelerinde muhafaza olunan veya teşhirde bulunan ciltlerde, E d i r n e hattatlarının yazma K u r ' a n - ı K e r i m l e r i n d e , bazı şiir ve çiçek mecmualarında görülmektedir.

Bu arada tarihî vakıf binalarımızın tezyinatı diğer sivil binalarımızda da müessir olmuştur.

Meselâ M u r a d i y e çinilerinin hemen bir çok noktalardan birbirine benzeyen altı köşe tek renk çok mükemmel nakışları, ancak temelinden onda biri kalan S a r a y İ ç i n d e k i C i h a n n ü m a K a s r ı m ı dört buçuk asır süslemiştir. Bugün onlar L o n d r a ' d a V i c t o r i a A l b e r t M ü z e s i n i z e n g i n l e ş t i r i y o r .

Ü ç Ş e r e f e l i şadırvan avlusunun ancak 16 kubbesinde kalan devrinin en mükemmel geçmeli, r ü m î l i ve H a t a î l i s ı v a nakışları, diğer camilere ve hattâ mahiyeti anlaşılmayarak bozuk yapılan S e l i m i y e kubbesine kadar örnek olmuştur.

Vaktiyle S e l i m i y e ' n i n tahta üzerine nakışları ve çinilerinin kısmen benzerleri E d i r n e S a r a y ı n d a vardı. Bugün temellerini toprak altından sökerek rastgele insanların tesahüp edip hâlâ sattıklarını, yerinde gördüğümüz gibi, esefle de duymaktayız.

Ş a h M e l e k C a m i i dış kapısı çevresinde birbirini takip eden, ve H a t t ı M a ' k i l i denen H e n d e s i K û f i i l e , firûze renkte parça çinilerle yazılmış « Y a G a n i » ne güzeldir. İçindeki çinileri B u r s a ' d a Y e ş i l C a m i i ' n i n en güzel bordür-

leri gibi emsalsiz parçalardır (1). Ne yazık ki M i h a l G a z i K ö p r ü s ü yanındaki bu emsalsiz âbide metrük ve perişan durmaktadır.

Bütün bu süsleme unsurlarını esasına alan mezar taşları üzerinde de durmak lâzımdır. Bunların en eskileri ve kısmen kıymetli olanları müzeye taşınmıştır. Bir çokları yerlerinde durmaktadır, oralardan görülebilir, üzerlerinde pek çok malzeme vardır (2).

Bu ön sözden sonra, E d i r n e ' d e tezyinatımızda mühim yer alan, önce stilize sonra tabiattan yapılmış çiçek ve bunlardan vücuda getirilmiş vazolu veya vazosuz buketlerden söz açacağız. Tezyinatımızda XVI. ve XVII. asırlarda hâkim olan unsurlar hep üslûplanmıştır. Buna, M u r a d i y e M e v l e v î h a n e s i , Ü ç Ş e r e f e l i avlusu kubbeleri ve S e l i m i y e çinileri üzerindeki nakışları misâl olarak verebiliriz. Yine S e l i m i y e ' n i n s ı v a üzeri nakışlarında bilhassa karanfil ve lâle nakışlarını tabiata yakın olduklarından yazımıza alacağız. Demek ki tabiatı bilhassa taklit ederek yapılan çiçekler XVI. asırda başlıyor. XVII. asır tezyinatımız bir evvelki yüz sene boyunca yerleşen usullerin dışına pek az çıkmıştır.

Çiçeklerin vazolarla çinilerde yer alması da keza XVI. ve XVII. asırlarda çok görülür. Fakat XVIII. asrın hususiyeti tamamen bu ölçülerden başkadır.

E d i r n e ' d e XVII. asırda mevcut tabii tezyinata müteallik örnekler hemen kalmamış gibidir. Bunları o zamanki bina teferruatına ait bazı resimlerde görüyoruz. Sarayın bir asır önceki fotoğraf plâklarından da bunu anlamaktayız. Meselâ C i h a n n ü m a ve K u m K a s ı r l a r ı n ı n tavan nakışlarında mühim elemanlar vardır. Hele V e z i r

(1) Bakınız D. S ü h e y l Ü n v e r . Vakıflar Dergisi No. 195

(2) E d i r n e M e z a r l a r ı problemini de bu vesile ile ele almak istiyorum.

Konağında Havuzlu Sofanın kapı kanatlarındaki nakışların ortasında vazoya içine konarak yapılan çiçek buketinde lâler, zerrenler iyi terkip edilmiştir. Bu tarz daha sonraki çiçek ve buket tezyinatına örnek olmuştur diyebiliriz.

Rumların bu sahada bizimle vandaş olarak yaşarlarken ayrı bir millî üslûpları olamazdı. Onlar kültürümüzün olgunluğu tesiriyle dinlerini muhafaza etmişler ve bizim zevkimiz içinde bizim gibi yaşamışlardır. Edirne'de taşıyıcılık da yapmışlardır. Bunları çizen Türk ve Rum ustalarının eserlerini Rumların kendi mezar taşlarına da aldıklarını Rumca yazılı taşlar üzerinde görmekteyiz. 1721 tarihini taşıyan bir saksılı buketi, bir Rum mezar taşı üzerinde, 1908 de Dr. Rifat Osmân görmüştür. Biz de bu sene, Hacılar Ezanı mevkiinin ilerisindeki çeşmeli bir namazgâhın karşısında, çiftlik binasının kapısı yanında yine Rumca yazılı bir mezar taşında bulduk ve her ikisini de bu yazımıza koyduk.

Buçuk Tepe kabristanında, bir yazılı kabir taşı arkasında, üç tanesi bir arada bir haşhaş demeti de tezyinatımızda yalnız gül, karanfil, sümbül ve zerrenin değil diğer nebatların çiçeklerinin de çizildiğinin bir başka örneğini veriyor.

Edirne Müzesine nakledilen diğer bir taşta İnci Ayana, sapı ve yapraklarıyla bir sümbül bulmuştur ki iyi stilize edilmiş ve aralarına ilâve edilen yapraklarla daha tezyinî bir mahiyet almıştır.

XVIII. ve XIX. asırda Edirne mahyalarında bilhassa Muradiye'nin tek minaresine çekilen sırayı üzerine kurulan ufak ölçüde mahyalarda tek çiçek ile mahya kurulduğu da görülmüştür. Edirne, İstambul'a nazaran ufak olmakla beraber, evlerin tahata kapaklarına kadar çiçekler tezyinî mahiyette çok kullanılmıştır. İstambul evlerinin bahçelerinde çiçek yetiştirmekle meşgul kadınlar varsa da, Edirne'dekiler daha çok meşhur olmuşlardır. Hattâ çiçekçi kadınlar, bizim Tıp

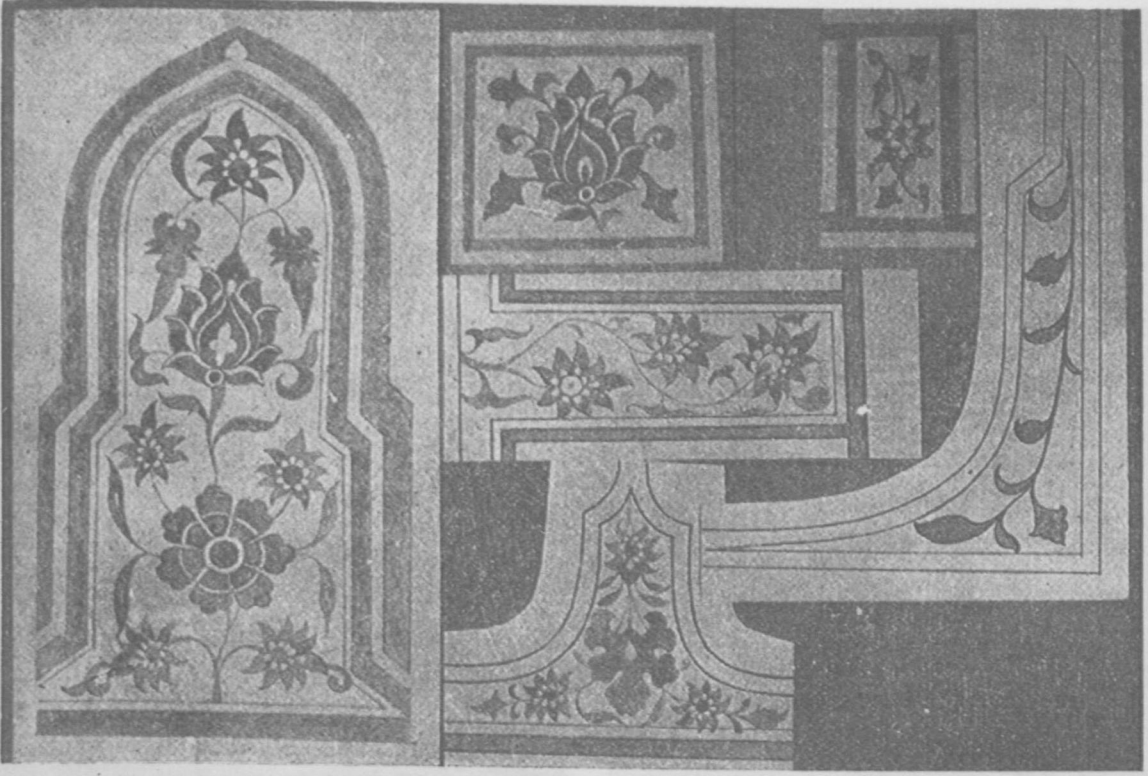
Tarihimizde insanlara İnoçullatıo şeklinde, çiçek aşısı yapmakla da mâruf olmuşlardır. Bu kadınlar Edirne'nin geçmiş asırlarda birer cennet mesabesinde olan bahçelerini tanzimde ve çiçeklerin aşılınmalarında her zaman misâl olmuşlardır.

Biz her ne kadar evlerini çiçeklerle süsleyenler ve bunları tanzim edenlerle tanışamadık ama bu işle meşgul olanların bugün de az olmadığı kulağıma kadar gelmiştir. Eski Edirne bahçelerinin en güzellerden birisine misâl olarak bugün Ekrem Demiray'ın Karaağaç'taki köşkünün bahçesini verebiliriz. Burada, çiçek yetiştirmekte ihtisası olan eşinin zevklerine şahadet edebiliriz.

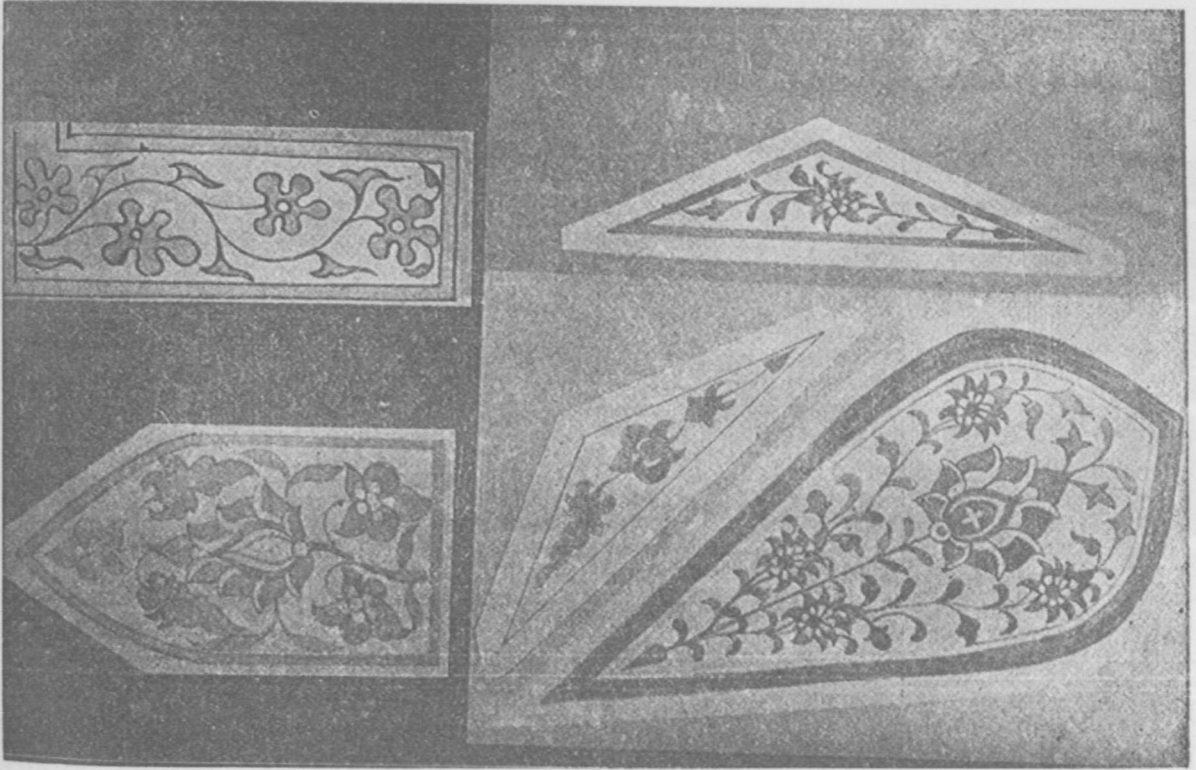
Edirne tezyinatında XV. asırdanberi servi de mühim yer almaktadır. Servi her ne kadar çiçek mevzuumuzda girmezse de bazan buketlerin sağ ve sollarında veya birlikte olmaları zikredilmelerine vesile teşkil etmektedir. Bunun XV. asra ait bir güzel örneği Şah Melek Camii'nde görülmüştür. Hicrî 1200 - 1260 seneleri arasında Edirne'de evlerde yük, dolap ve oda kapıları perdelerine kadar çiçek ve vazoların yer aldığı görülmektedir.

Edirne'de önce vakıf binalar çiçekler ve buketlerle süslenmiş, bundan alınan örneklerle diğer binalarımızın dahilî tezyinatı tekemmül etmiştir.

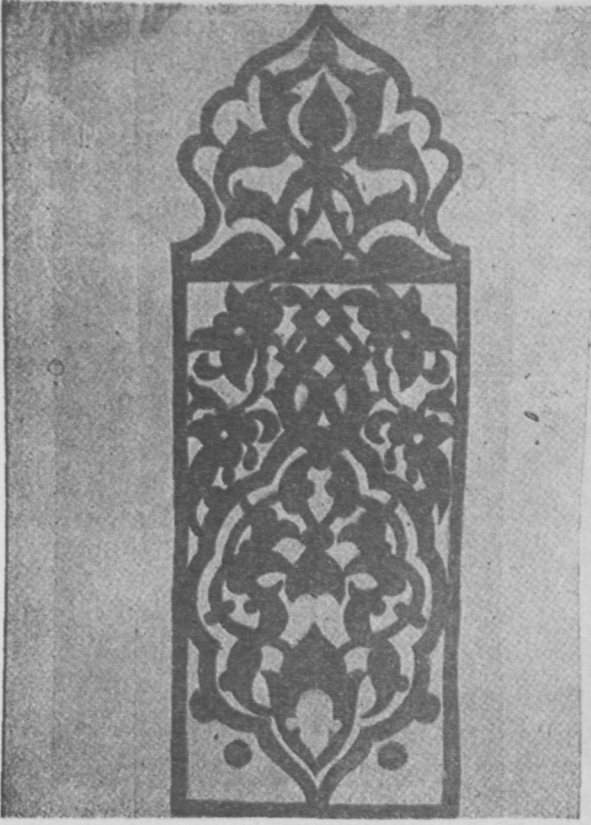
Edirne çiçek ve buketleri Edirne'de ve İstambul'da yapılan lâke kaplarında, çiçek mecmualarında yer almış ve bu örnekler Türkiye'nin ve geçen asırdan itibaren dünyanın bir çok yerlerine mahdut sayıda bile olsa yayılmış bulunmaktadır. Edirne çiçek ve buketlerine, bunlar da, emsalsiz örnekler vermektedir. Hattâ bunların bir kısmı üzerinde san'atkârlarının imzaları da vardır. Bu ayrı bir konuyu teşkil edeceğinden isimlerini bu yazımızda vermiyeceğiz. Biz burada Edirne çiçek ve buketleri konusu hakkında ancak özet bir fikir vermekle yetiniyoruz. Zira bu, daha ctraflı ele alınmağa lâyık bir mevzudur.

Resim : 1 — Muradiye camii mihrabı istalâktitleri arasında
(açık ve koyu mavi)

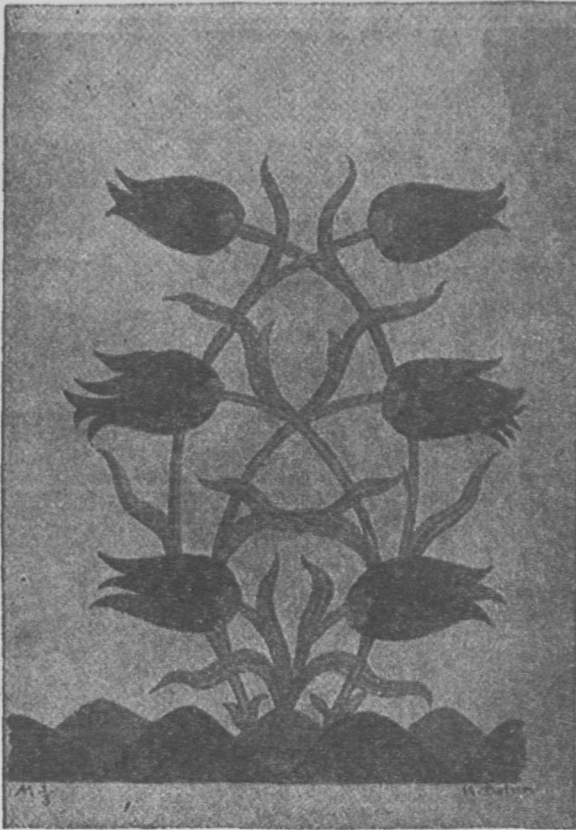
Resim : 2 — Muradiye'de Mikrab istalâktitleri, orta ve kenar-
larında (açık ve koyu mavi. XV. asır.)

Resim : 3 — XV. asra ait bir mezar taşında Rûmî ve çiçekli nakışlar.

Resim : 4 — Selimiye camiinde sıva üzerine devrinin nakışlarından karanfil (M. Batur)

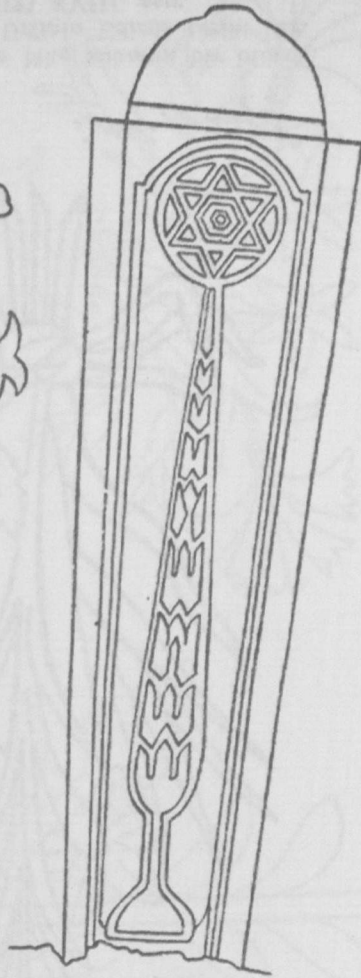
Resim : 5 — Selimiye'de sıva üzerine devrinin nakışlarından lâleler. (M. Batur)

Edirne Müze
de Taş Üzerinde

İnci Ayan 1960

Edirne Mahallarında
kandıllerin sıklandığı
bir çiçek
Dr. Rifat Osman'dan

Resim : 6 — Edirne müzesinde bir taş üzerinde sünbül demeti
(İnci Ayan) ve Şahmelek camii haziresinde bir servi, altta
Muradiye camiinde kurulan bir sırık mahyasında çiçek.

Resim : 7 — Vezir Konağında havuzlu sofanın kapı kanatları nakışlarından (Renkli aslı Dr. Rifat Osman'dan. XVIII. asır)

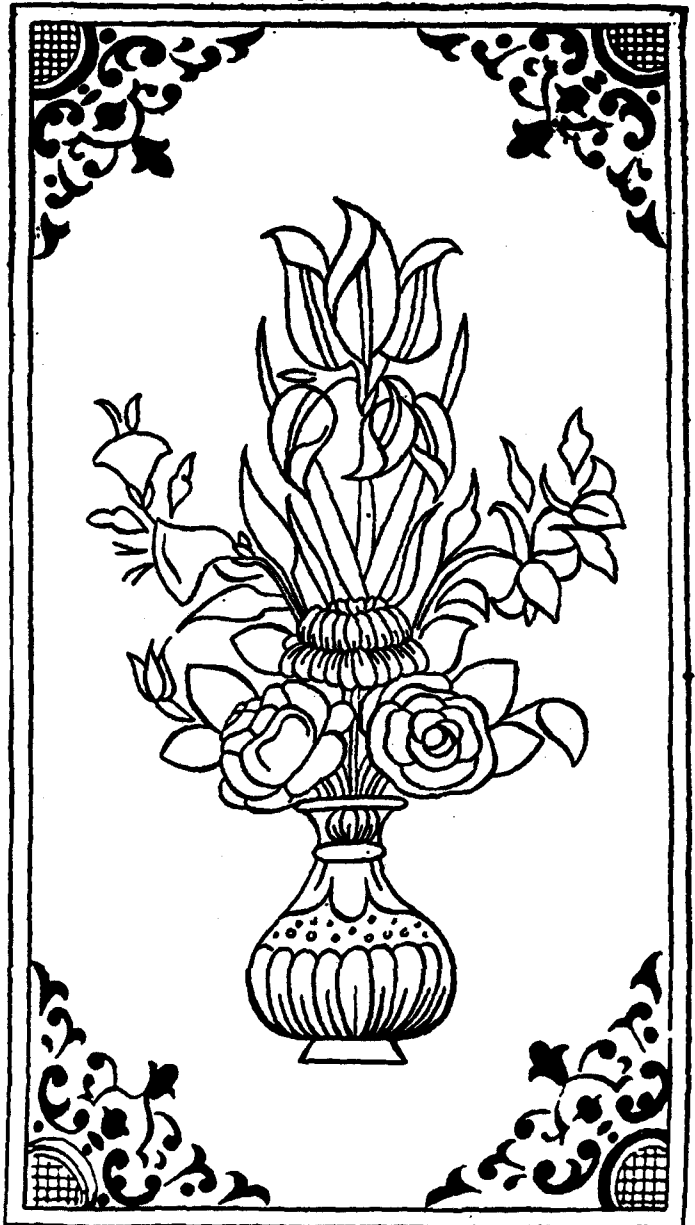

Edirne Kapı
T.3612 J.Ü

نایخ عوفه جوز قندارد-

Resim : 8 — Edirne İske kabında bir bükct.
(El yazılı ile içinde Urfinin Edirne tarihi var.
İ.Ü.K.T. 3612) XVIII. asır.

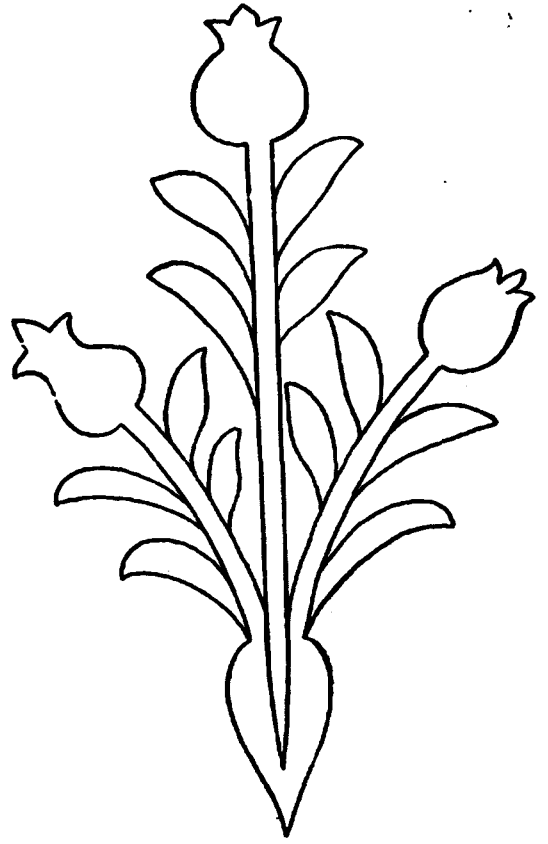

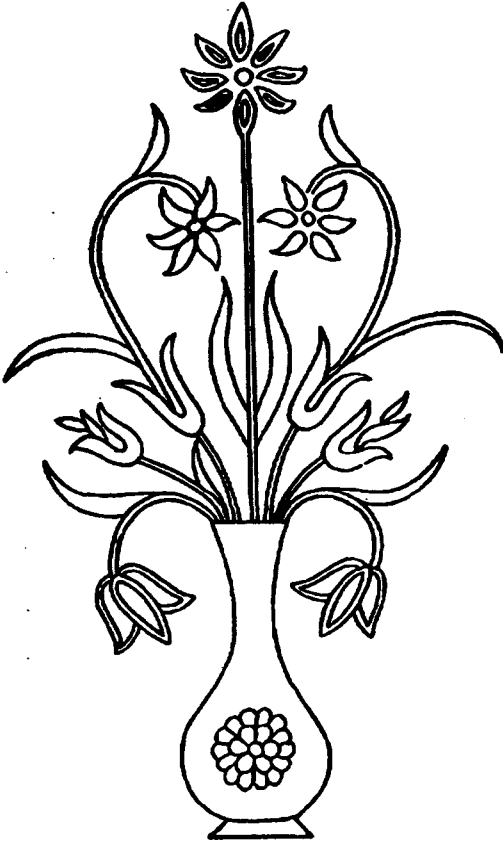
Resim : 9 — Edirne kabında bir buket (XVIII. asır.

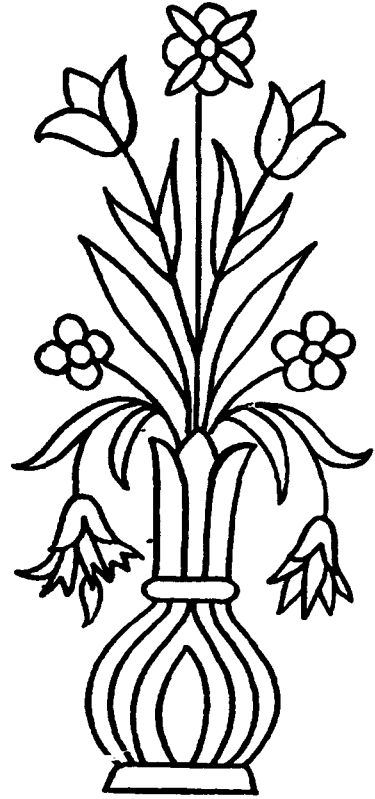
Resim : 10 — Buçuktepe mezarlığı kapısı yanında çeşme üzerinde İbrik-Vazo içinde zerren, karanfil ve lüle buketi. XVIII. asır (S. Ünver)

Resim : 11 — Selim Paşa çeşmesinde oyma bir soğandan çekme üç çiçek (XVIII. asır. S. Ünver)

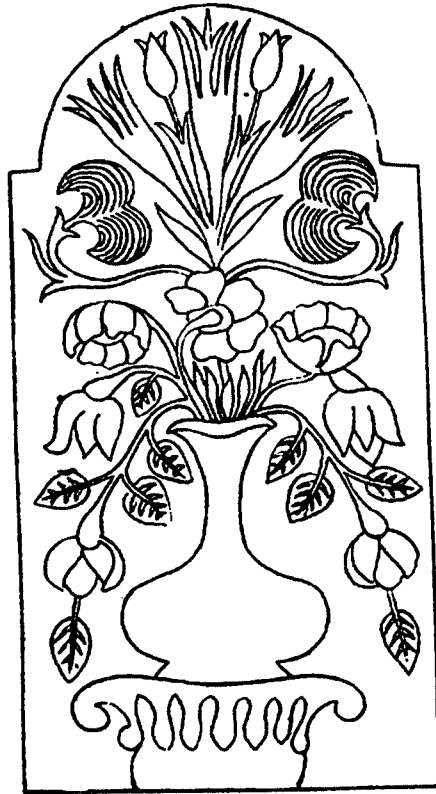
Resim : 12 — Bir taş üzerinde vazoda çiçekler (XVIII. asır Dr. Rifat Osman.)

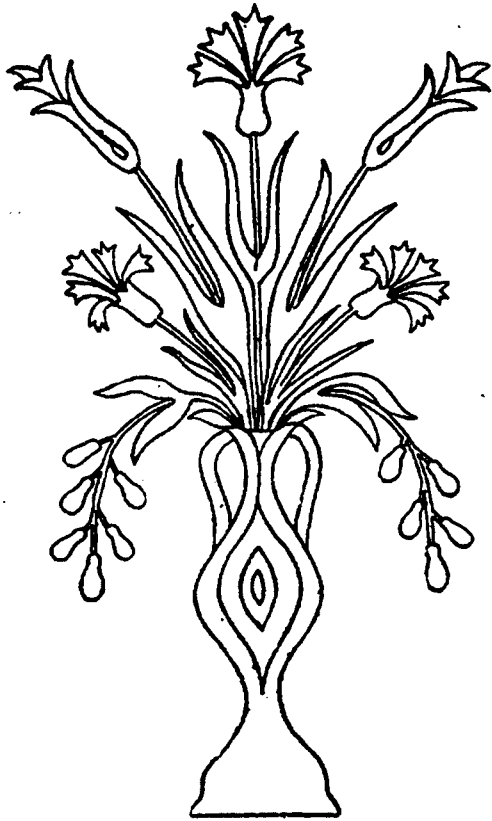
Resim : 13 — Bir buket XVIII. asır (Dr. Rifat Osman'dan Gülbün Ünver)

Resim : 14 — Bir Rum mezar taşında Türk vazosu ve buketi (Belma Balmumcu. XVIII. asır)

Resim : 15 — Edirne'de taş üzerine vazolu bir buket. (Dr. Rifat Osman'dan.)

Resim : 16 — Edirne'de bir mezar taşında vazoda çiçekli bir buket. (Dr. Rifat Osman'dan.)